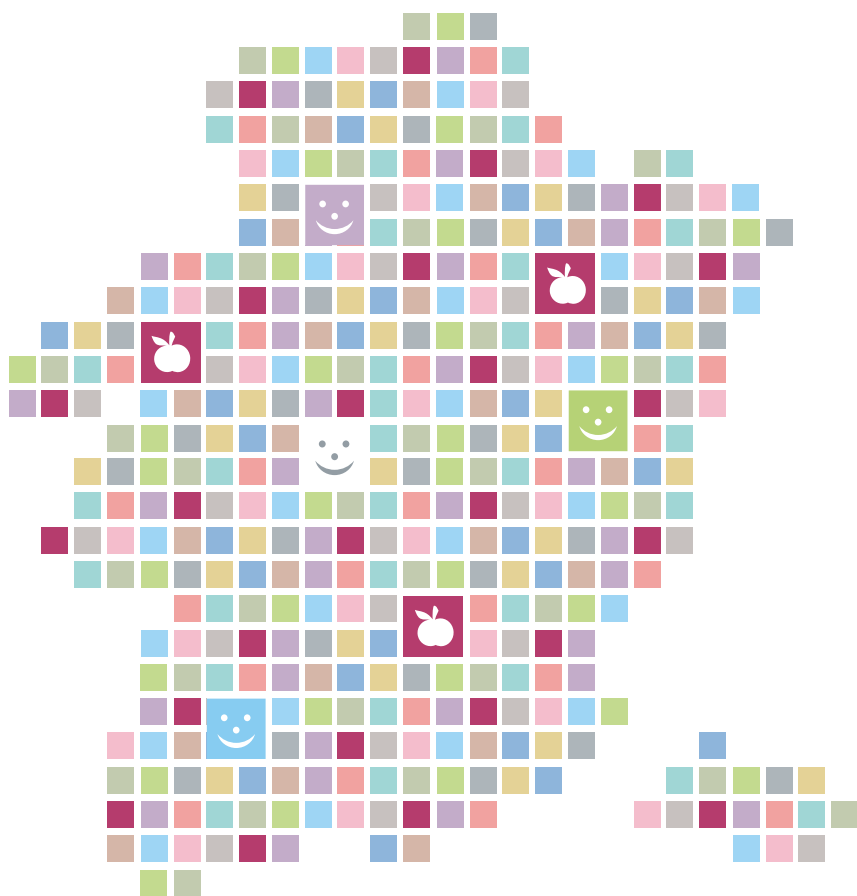

INSPIRATIEGIDS

voor een duurzaam
lokaal beleidsplan

2018 - 2024

provincie
Limburg

Waarom deze inspiratiegids voor een duurzaam lokaal beleidsplan?

Past het, of is het zelfs naïef van een zetelend politicus, om in een verkiezingsjaar zo openlijk en direct beleidssuggesties te doen aan andere partijen?

Daarover zullen de meningen wellicht verschillen.

Maar deze afwegingen houden mij minder dan ooit tevoren tegen om deze stap te zetten.

Ik denk dat ik net als u – mijn huidige en toekomstige collega's – aanvoel dat de problemen die ons tegemoet komen ons die luxe niet meer laten. Heel wat tendensen zijn zo dringend en kunnen zoveel impact hebben op onze welvaart, ons welzijn, onze gezondheid en onze manier van leven, dat zij het traditionele getouwtrek tussen partijen moeten overstijgen.

Het zijn bovendien vaak problemen waar de burger, maar ook een lokaal mandataris, nauwelijks greep op lijkt te hebben: de klimaatverandering, het energievraagstuk, lokaal kunnen 'overleven' in een geglobaliseerde economie, de alarmerende achteruitgang van de biodiversiteit, en ga zo maar door...

Heel wat burgers denken dat het om een politiek en/of maatschappelijk probleem gaat zoals zovele andere.

'Is dat nu nog niet opgelost?', is de vraag die politici vaak krijgen.

Net op dat punt wil ik u zonder voorbehoud een hart onder de riem steken. Zelfs voor deze categorie van problemen is met een sterk lokaal beleid veel resultaat te boeken. Ook een mastodont als de Europese Unie (EU) ziet dit (af en toe) in, getuige de sterke inzet op het Burgemeestersconvenant.

In 2011 tekenden alle Limburgse gemeenten een engagement voor 2020. Op dinsdag 13 maart 2018 werd de basis gelegd voor wederom een bijna unaniem engagement voor 2030.

Engagement is een eerste belangrijke stap. Het in de praktijk brengen is nog veel belangrijker, maar ook veel lastiger.

Net daarbij willen wij u als provincie Limburg een stevige hand helpen, los van welke partijkaart u hebt. Deze inspiratiegids vertrekt dan ook zoveel mogelijk van universele waarden, die meestal al ergens vertaald zijn naar concrete Limburgse oplossingen.

Volledig is deze inspiratiegids zeker niet. Dat is ook niet mogelijk. Er zijn talrijke goede voorbeelden in heel de wereld en in heel België en Vlaanderen. Wij beperken ons tot initiatieven en maatregelen die onder mijn beleidsperiode genomen zijn door de provincie Limburg en/of aanverwante organisaties. En zelfs dan kunnen wij niet volledig zijn.

Lees dit document dus vooral niet als mijn persoonlijke politieke agenda. Lees het eerder als inspiratie voor dé agenda. Het is een agenda, die u perfect mee vorm kan geven vanuit uw eigen mening, uw visie en uw motivatie. Het is een agenda waar u niet alleen voor staat. Het aanpakken van het klimaatprobleem kunnen we maar enigszins beheersen als iedereen op haar of zijn manier in haar of zijn omgeving de nodige kleine en grote inspanningen doet.

Veel lees- en werkgenot.

Ludwig Vandenhove
gedeputeerde van
Leefmilieu en Natuur

Leeswijzer

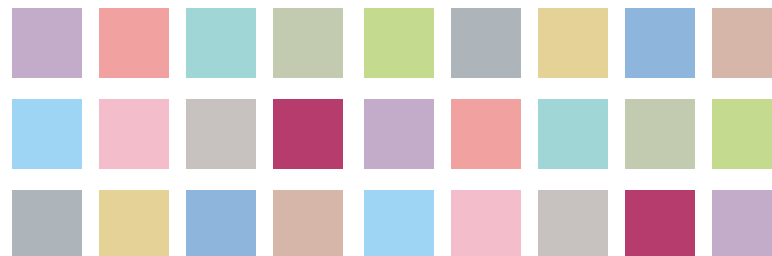
.....

De suggesties in deze uitgave zijn vooral geënt op klimaat, biodiversiteit, duurzaam(ver)bouwen, dierenwelzijn, energie en water. Maar duurzaam beleid is voor alles beleidsoverschrijdend werken.

Het zijn concrete voorbeelden en tips voor lokale Limburgse projecten waarmee je onmiddellijk aan de slag kan. Alle suggesties zijn geselecteerd op noodzaak, en op haalbaarheid voor een doorsnee Limburgse gemeente. Bepaal naar eigen inzicht prioriteiten, maar vergeet niet dat het efficiënt kan zijn om verschillende aspecten gezamenlijk of integraal aan te pakken.

Samenwerking loont, zowel binnen als buiten het gemeentebestuur.

Vaak vind je ideeën, medestanders, toegang tot doelgroepen, geschikte locaties en soms zelfs budgetten bij andere interne diensten (geïntegreerde aanpak), specifieke partnerorganisaties, (buur)gemeenten, de provincie Limburg,....

Inhoud

Gezond en duurzaam bouwen en verbouwen

- 1 Promoot de huisdokter
  - 2 Stimuleer collectieve renovatie
  - 3 Maak de renteloze lening nog aantrekkelijker
  - 4 Pak asbest samen aan
- **INSPIREER MET JE BELEID** 'Maak je eigen patrimonium energiezuinig'

Toekomstgericht wonen

- 1 Faciliteer het nieuwe wonen
- 2 Stop met bouwen in de open ruimte
- 3 Zeg neen tegen leegstand en ja tegen cohousing

Meer groen en water in je leefomgeving

- 1 Maak ruimte voor bomen
- 2 Ga voor groendaken en -gevels
- 3 Leg waterlopen en grachten terug open

Onkruidbestrijding

- 1 Maak de openbare ruimte gifvrij
  - 2 Promoot het gebruik van een gasbrander
- **INSPIREER MET JE BELEID**
'Geef het goede voorbeeld en communiceer erover'

Biodiversiteit stimuleren

- 1 Beheer je bermen
- **INSPIREER MET JE BELEID** 'Breng bloemen en bijen samen'
- 2 Maak je gemeente bijenvriendelijk
- 3 Geef biodiversiteit letterlijk meer ruimte
- 4 Verbind de natuur met stapstenen
- 5 Betrek je burgers en creëer een draagvlak voor natuur
- 6 Versterk de populatie van typisch Limburgse diersoorten
- 7 Maak werk van natuurgebieden
- 8 Stop exoten
- 9 Kies voor duurzaam bosbeheer

Het unieke landschapskarakter behouden

- 1 Bescherm de hoogstamboomgaarden
- 2 Ontdek ongerepte natuurparels in je eigen gemeente
- 3 Herstel erfgoedrelicten
- 4 Behoud holle wegen

Stimuleer duurzaam lokaal toerisme

- 1 Herstel trage wegen in ere
- 2 Promoot je gemeente als wandelparadijs
- 3 Onderhoud de wandelpaden

Wateroverlast tegengaan

- 1 Voorzie tijdelijke wateropvang
- 2 Gun het water zijn natuurlijke weg
- 3 Informeer en controleer

31

33
34
35
36
37
40
41
42
43
44

45

47
48
49
50

51

53
54
55

57

59
60
61

63

Maak je gemeente diervriendelijk

- 1 Geef honden speelruimte
- 2 Bezorg honden en katten een tweede leven

65
66

67

Naar meer groene energie

- 1 Maak je inwoners wegwijs in zonnepanelen
- 2 Voorzie warmtenetten
- 3 Verwarm met biomassa uit houtkanten
- 4 Creëer een draagvlak voor hernieuwbare energie

69
70
70
72
73

75

Ondersteun scholen in hun milieubewustzijn

- 1 Stimuleer meer groen op school
- 2 Start een klimaatbende

77
78

79

Stimuleer de lokale economie

Pluk laaghangend fruit

- 1 Bespaar water en geld met een wateraudit
- 2 Werk actief mee aan het burgemeestersconvenant.
- 3 Leg openbaar domein slim aan
- 4 Laat geen subsidies liggen
- 5 Controleer de vergunningen
- 6 Werk samen!
- 7 Stimuleer burgerparticipatie
- 8 Feestje bouwen? Doe het duurzaam!

14
20
26
38-39
56
56
62
74

81

Bij wie kan ik terecht?

Gezond en duurzaam bouwen en verbouwen

Leven in een gezonde woning die minder energie verbruikt: iedereen is pro. Maar zo'n duurzame woning is onbetaalbaar. Of niet? Als beleidsmaker heb je enkele sleutels in handen om je inwoners naar hun 'huis van de toekomst' te loodsen. Ook mensen die het moeilijker hebben. Ja, het woonbeleid is onvolmaakt. En het aantal woningen stijgt. Toch daalde de voorbije 25 jaar in België het aandeel van woningverwarming in de totale CO₂-uitstoot met 5%. Tegelijk nam het gemiddelde wooncomfort toe. Bedenk eens wat een écht ambitieus woonbeleid kan betekenen: meetbare resultaten die de burger letterlijk voelt.

- 1 Promoot de huisdokter
  - 2 Stimuleer collectieve renovatie
  - 3 Maak de renteloze lening nog aantrekkelijker
  - 4 Pak asbest samen aan
- **INSPIREER MET JE BELEID**
'Maak het eigen patrimonium energiezuinig'

1 Promoot de Huisdokter

De Huisdokter van Dubolimburg adviseert particulieren over duurzame renovatie. Hij komt gratis aan huis, meet op, geeft tips en vertelt welke duurzame ingrepen de bouwheer kan doen. Hij geeft ook info over subsidies, premies en renteloze leningen. Voor een beperkt bedrag ontvang je daarna een renovatierapport. Handig om nadien offertes aan te vragen en gesprekken met architecten en aannemers te voeren.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Communiceer aan je inwoners dat de Huisdokter bestaat.
- Kom tussen in de kosten van het renovatierapport. Is jouw stad/ gemeente partner van Dubolimburg? Dan kost zo'n rapport voor je inwoners maar 25 in plaats van 75 euro.

MEER INFO

- Dubolimburg: Gert Broekx, 011 39 75 75, gert.broekx@dubolimburg.be

© Renaat Nijs

2 Stimuleer collectieve renovatiebegeleiding

Isolatie, hoogrendementsglas, een zonneboiler, warmtepomp of ventilatiesysteem ... hoe begin je eraan als burger? Makkelijk: als minimaal 10 inwoners in je gemeente de handen in elkaar slaan, is er een burensubsidie voor professionele begeleiding. Die vakman vergelijkt prijzen, vraagt offertes op, controleert de werken én loodst iedereen naar de juiste subsidies en financiering. Dit vervoltraject sluit naadloos aan op een bezoek van de Huisdokter. Ga je voor collectieve wijkrenovatie? Dan geeft Stebo gratis steun en begeleiding.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Sensibiliseer je inwoners om in groep te renoveren.
- Stimuleer duurzame wijkrenovatie met de kant-en-klare communicatiepakketten van Stebo.
- Ontdek het totaalrenovatieplan voor appartementsblokken.
- Steun je lokale verenigingen met renovatieadvies voor hun gebouwen.
- Combineer voor een maximaal resultaat: de Huisdokter én wijkrenovatie én het renovatieplan voor appartementen.

MEER INFO

- **Dubolimburg:**
Gert Broekx,
011 39 75 75,
gert.broekx@dubolimburg.be
- **Stebo:**
Joachim de Wijs,
089 32 95 30,
joachim.dewijs@stebo.be

© Dubolimburg

3 Maak de renteloze lening aantrekkelijker

Energiebesparende werken in je woning kan je financieren met een energielening van de Vlaamse overheid. In Limburg noemen we dat de Duwolim-lening. Exclusief voor Limburg breidde de provincie de lening uit met een energie- en renovatielening aan nóg interessantere voorwaarden: de DuwolimPlus-lening.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Communiceer over de energieleningen. Verdeel de flyer.
- Kies met je stad of gemeente voor een systeem van rentesubsidie. Dan komen alle inwoners in aanmerking voor het renteloze krediet op de eerste schijf tot 15 000 euro. Zo creëer je een hefboomeffect naar DuwolimPlus en de lokale bouwsector.

MEER INFO

- **Dubolimburg:** Gert Broekx, 011 39 75 75, gert.broekx@dubolimburg.be
- **Duwolim:** 089 77 81 29, info@duwolim.be, www.duwolim.be

4 Pak asbest samen aan

Asbest is gevaarlijk voor de gezondheid. Zeker als het in de buitenste schil zit van gebouwen, zoals het dak en de muren. Asbest verwijderen, is specialistenwerk. En dus niet goedkoop. Dé oplossing? Een groepsaankoop. Die drukt de kosten, ontlast de eigenaars én voorkomt dat ze zelf 'amateuristisch' aan de slag gaan. Bovendien bewijs je dat je als politicus begaan bent met zowel de portemonnee als de gezondheid van je burgers.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Informeer je burgers over het gevaar van asbest en de juiste procedures bij het verwijderen.
- Gebruik hiervoor de folder van Provincie Limburg en Limburg.net.
- Houd toezicht op (grotere) afbraak- en verbouwingswerken zodat de juiste procedures gevolgd worden.
- Organiseer een groepsaankoop met Ovam of de afvalintercommunale.

MEER INFO

- Folders: www.limburg.be/asbestinhuis en www.ovam.be/asbest
- Groepsaankoop: www.ovam.be/asbest-bij-particulieren
- Limburg.net: www.limburg.net/sorteerregel/asbest
- Ovam: www.ovam.be/asbest
- Provinciale dienst Milieu en Natuur: Ilse Van Aelst, 011 23 83 69, ilse.vanaelst@limburg.be

😊 Maak het eigen patrimonium energiezuinig

Een gezond financieel beleid staat niet haaks op investeren. Dit geldt zeker bij investeringen in een energiezuiniger gemeentelijk patrimonium. Versneld en doorgedreven investeren in isolatie, relighting, HVAC (heating, ventilation, airconditioning) en hernieuwbare-energie-installaties voor gemeentelijke gebouwen levert aanzienlijke langetermijnbesparingen op en verhoogt de performantie. Dit pak je best planmatig aan. Neem alle gebouwen en hun (toekomstige) functies onder de loep. Zo'n aanpak motiveert ook je burgers om zelf energie te besparen en draagt bij aan je lokale klimaatambitie.

HOE BEGIN JE ERAAN?

- Volg je huidige energieverbruik op en durf visionair te denken.
- Laat je begeleiden door de ESCO-dienstverlening van Infrac.
- Neem contact op met je relatiebeheerder.

MEER INFO

- Infrac: 078 35 30 20

© Kris Van de Sande

PLUK LAAGHANGEND FRUIT

Wat heb je nodig om een slimme dynamische beleidsmaker met visionair inzicht te worden? Soms ligt het gewoon voor de hand ...

Bespaar water en geld met een wateraudit

Voer een grondige wateraudit uit van de gemeentelijke gebouwen en installaties. Met eenvoudige, laagdrempelige ingrepen bespaar je al snel 30 % water. Voor een centrumstad betekent dit ongeveer 100 000 euro per jaar. Kleinere steden en gemeenten besparen gemakkelijk meer dan 10 000 euro. De audit voorkomt ook verspilling van kostbaar drinkwater. Je technisch onderhoudspersoneel kan de wateraudit al professioneel uitvoeren na een tweedaagse opleiding.

MEER INFO

- Dubolimburg: Gert Broekx, 011 39 75 75, gert.broekx@dubolimburg.be
- Vlaams Kenniscentrum Water: www.vlakwa.be/initiatieven/steden-en-gemeenten/

Toekomst-gericht wonen

Leegstand, gezinsverdunning, probleemwijken aan de ene kant. Maatschappelijk onbetaalbare dienstverlening en meer verkeer door lintbebouwing, ongebreidelde verkaveling en versnippering aan de andere kant.

Onze ruimtelijke ordening en ons woonbeleid staan op springen. Anders wonen is absoluut noodzakelijk, maar vaak onbekend en dus onbemind. Er zijn op lokaal niveau nochtans een hoop boeiende oplossingen en experimenten mogelijk, die zelfs een echte 'fun-factor' toevoegen. Een sterke gemeentelijke visie en wat ruimte voor burgerinitiatief zijn vaak voldoende om de sfeer en woonkwaliteit in een stad of wijk positief te beïnvloeden.

- 1 Faciliteer het nieuwe wonen
- 2 Stop met bouwen in de open ruimte
- 3 Zeg neen tegen leegstand en ja tegen cohousing

1 Faciliteer het nieuwe wonen

Is dicht bij elkaar wonen moeilijk? Integendeel! Wie het slim aanpakt, kan met hogere bouwdichtheden de leefbaarheid aanzienlijk verhogen. Er komt meer ruimte voor openbaar groen. Er zijn meer kansen voor sociaal contact. En openbaar vervoer en autodeelprojecten worden haalbaarder en betaalbaarder. Cruciale succesfactor is extra aandacht voor woonkwaliteit en het vermijden van overlast. 'Beter een goede buur dan een verre vriend' is dé trend om op in te zetten.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Leg de woondichtheden vast in een ruimtelijk uitvoeringsplan. Hou rekening met de eigenheid, de aantrekkelijkheid en het historische karakter van je gemeente.
- Een hogere woondichtheid betekent niet automatisch meer appartementen. Cohousing of kavelsplitsing kunnen een oplossing bieden.
- Vertrek van een 'ontwerpend onderzoek'. Laat de invulling van je bouwgronden niet automatisch over aan promotoren. Zoek samen naar kwaliteitsvolle projecten als basis voor een ruimtelijk uitvoeringsplan, verkavelings- of bouwvergunning.

MEER INFO

- Bond Beter Leefmilieu: Erik Grietens, 02 282 17 34, 0474 40 63 94, erik.grietens@bblv.be, www.kernversterking.be

TIP! **Evalueer stedenbouwkundige voorschriften met het oog op cohousing. Dikwijls zorgen te strenge voorschriften voor onnodige drempels.**

2 Stop met bouwen in de open ruimte

Vlaanderen wacht tot 2040 om een betonstop door te voeren. Maar uitstellen wat noodzakelijk is, maakt de zaken bijna altijd moeilijker. Start daarom nú al met een kernversterkend beleid. De voordelen zijn enorm. Een betere mobiliteit, betaalbare woningen, ruimte voor voedselproductie, zachte recreatie, water, natuur, ... Niet alleen zijn veel woonuitbreidingsgebieden ronduit slecht gelegen, de ruimte die we nu al innemen is vaak zoveel efficiënter en creatiever te benutten. Zeker met de juiste man of vrouw aan het stuur.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Waar wel en waar niet bouwen? Vertrek van een slimme visie. De ontsluiting door openbaar vervoer is een goed vertrekpunt.
- Durf slecht gelegen bouwgronden te herbestemmen naar een openruimtefunctie: landbouw, bos, natuur, ...
- Bied een alternatief voor mogelijke planschade: planologische ruil al dan niet met herverkaveling, verhandelbare bouwrechten, een gemeentelijke grondenbank, herbestemmingen via ruimtelijke uitvoeringsplannen, ...

MEER INFO

- Bond Beter Leefmilieu: Erik Grietens, 02 282 17 34, 0474 40 63 94, erik.grietens@bblv.be, www.kernversterking.be

3 Zeg neen tegen leegstand en ja tegen cohousing

Steeds meer mensen leven samen in een woongemeenschap: in een oud schooltje, een grote vierkantshoeve, een watermolen, een verlaten industrieel pand, ... Ook in Limburg zijn er verschillende cohousing-projecten. De sociale en economische meerwaarde is groot. Bovendien geven ze een mooie bestemming aan leegstaande panden.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Stimuleer gemeenschappelijk wonen in stedenbouwkundige verordeningen en ruimtelijke uitvoeringsplannen.
- Zoek partners – zoals een autonoom gemeentebedrijf – om leegstaande en oude gebouwen een nieuwe invulling te geven als cohousing-project.
- Vraag promotoren om ook gezamenlijke woonoplossingen mogelijk te maken.
- Informeer, begeleid en adviseer burgers over deze woonvorm.

MEER INFO

- Samenhuizen vzw: 0489 92 64 64, info@samenhuizen.be, www.samenhuizen.be.

PLUK LAAGHANGEND FRUIT

Wat heb je nodig om een slimme dynamische beleidsmaker met visionair inzicht te worden? Soms ligt het gewoon voor de hand ...

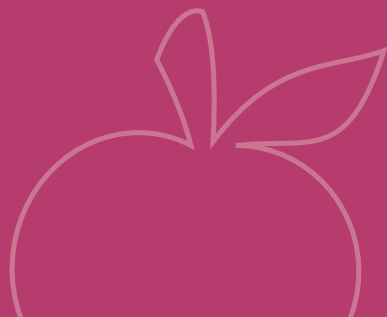
Werk actief mee aan het burgemeestersconvenant

Alle Limburgse gemeenten ondertekenden in 2011 het Europese Burgemeestersconvenant voor Energie: een engagement om tegen 2020 de CO₂-uitstoot met 20 % te verminderen. Inmiddels is er een opvolger: het Burgemeestersconvenant voor Klimaat en Energie. Gemeenten verbinden zich om daarmee tegen 2030 de CO₂-uitstoot met 40 % te reduceren én te werken aan een veerkrachtige gemeente die bestand is tegen de gevolgen van de klimaatopwarming. Hier hoort een klimaatactieplan bij.

Maak werk van dit klimaatactieplan, en zorg ervoor dat alle beleidsdomeinen betrokken worden. Door een geïntegreerde werking bereik je eens zo veel!

MEER INFO

- Provinciale dienst Milieu en Natuur: Hanne Keunen, 011 23 83 61, hanne.keunen@limburg.be

Meer groen en water in je leefomgeving

In Vlaanderen wordt natuur nog te vaak ervaren als van secundair belang. Water en groen vlak bij huis zijn nochtans veel waard. Financieel dankzij een hogere vastgoedwaarde, meer toeristische aantrekkingskracht en lagere gezondheidsfacturen. Maar ook sociaalecologisch door de creatie van rust- en ontmoetingsplaatsen, meer biodiversiteit en zelfs als basis voor lagere criminaliteitscijfers.

Ook op beperkte oppervlaktes zijn slimme groene oplossingen mogelijk. Resoluut durven gaan voor meer groen in de stad is dus vóóruit kijken, niet achteruit.

- 1 Maak ruimte voor bomen
- 2 Ga voor groendaken en -gevels
- 3 Leg waterlopen en grachten terug open

1 Maak ruimte voor bomen

Bomen verminderen onze CO₂-uitstoot en filteren schadelijke stoffen uit de lucht. Bovendien regelen ze de waterhuishouding, geven ze schaduw en verkoeling en verminderen zo de hittestress in onze bebouwde centra. Met de steeds warmer wordende zomers zijn bomen in onze omgeving dus een bron voor gezonder en aangener wonen, werken en leven. Met al die voordelen betalen bomen zich op termijn dubbel en dik terug. Ga daarom voor meer bomen in de openbare ruimte!

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Kies de juiste boom op de juiste plaats: het Centrum Duurzaam Groen helpt je gratis met een doordachte bomenvisie op langere termijn. Want bomen hebben tijd én ruimte nodig. Start met een inventarisering van de bestaande bomen.
- Vraag ook bij bouw-, infrastructuur- en inrichtingsprojecten tijdig advies bij het Centrum Duurzaam Groen.
- Informeer jouw burgers over de positieve effecten van bomen. Dikwijls zien zij alleen de last van vallende bladeren. Plaatsen waar kwetsbare groepen samenkomen – zoals woonzorgcentra en scholen – verdienen extra aandacht.
- Communiceer over de plantactie van het Centrum Duurzaam Groen. Met die actie brengen de burgers voordelig extra groen in hun omgeving.
- Voer een groennorm in en neem de aanplanting van bomen en ander groen op in de stedenbouwkundige voorschriften voor bouwprojecten en verkavelingen.

MEER INFO

- Centrum Duurzaam Groen: Kristof Odeur, 089 44 90 25, 0495 27 68 75, kristof.odeur@centrumduurzaamgroen.be

2 Ga voor groendaken en -gevels

Bepanting beschermt je gevel en dak, vermindert de CO₂-uitstoot en capteert fijn stof. Het absorbeert ook regenwater en geeft het vertraagd af. Zo belandt er bij een fikse regenbui minder water in het riool en verkleint de kans op overstromingen. De extra isolerende functie is mooi meegenomen!

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Zorg voor groendaken en -gevels op stedelijke of gemeentelijke gebouwen. Hou hier zeker rekening mee bij nieuwe gebouwen en renovatiewerken.
- Geef een premie aan burgers die een groendak of -gevel aanleggen.
- Neem de aanleg van een extensief of intensief groendak op in de stedenbouwkundige verordening voor weinig hellende daken. Bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen of op daken van constructies met meldings- en vergunningsplicht.

MEER INFO

- **Dubolimburg:** Gert Broekx, 011 39 75 75, gert.broekx@dubolimburg.be

STERK STAALTJE

Business community Corda Campus in Hasselt toont hoe het kan. Het groene karakter van de site maakt van Corda Campus een prettige plek om te werken. Bovendien weerspiegelt het de focus van het bedrijventercentrum op ecologisch en duurzaam ondernemen.

© RAZ

3 Leg waterlopen en grachten terug open

Meer 'open' water betekent meer biodiversiteit, meer recreatie en meer natuur. Maar ook meer beleving, meer verkoeling tijdens een hittegolf en minder wateroverlast. In veel steden en gemeenten zit het water soms nog verstopt in buizen. Maak het opnieuw zichtbaar en mooi en breng de natuur dichterbij.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Bekijk waar je een waterloop kan openleggen. Informeer de burgers over het weggestopte water.
- Werk samen met de provinciale dienst Water en Domeinen of met de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) om het water weer zichtbaar te maken.
- Betrek burgers, adviesraden en verenigingen om na te denken over mogelijkheden en bestemmingen.

MEER INFO

- Provinciale dienst Water en Domeinen: 011 23 73 69, steven.beyen@limburg.be
- VMM (Buitendienst Hasselt): 011 29 12 70, info@vmm.be

WIST JE TROUWENS ...

... dat trappartijen, terrassen en bruggetjes ontmoetingsplaatsen én economische kansen creëren? Zet projecten op touw om water en bewoners weer dichterbij elkaar te brengen.

PLUK LAAGHANGEND FRUIT

Wat heb je nodig om een slimme dynamische beleidsmaker met visionair inzicht te worden? Soms ligt het gewoon voor de hand ...

Leg openbaar domein slim aan

Wateroverlast tegengaan, onkruid vermijden, hittestress verminderen ... alles begint met een doordachte aanleg van het openbaar domein. Voorkomen is beter dan genezen, en vaak een stuk goedkoper. Laat je niet misleiden door mooie, imposante ontwerpen. Zoek naar functionele meerwaarde, in alle omstandigheden én op lange termijn. Laat je begeleiden door specialisten en kom zo tot een globaal duurzaam ontwerp.

Onkruid- bestrijding

Hormoonverstorend, kankerverwekkend, drinkwatervervuilend, ... Het zijn maar enkele termen die in één adem genoemd worden met chemische bestrijdingsmiddelen. Steeds meer mensen tolereren deze schadelijke bijwerkingen niet meer. Dat weerspiegelt zich in de sterke gezondheidstrends op vlak van voeding, roken, drinken en beweging. Tegelijk verandert ook de groentrend: alles mag wat wilder en natuurlijker, zolang er geen sterke overlast ontstaat. Die twee trends kunnen we perfect combineren met slimme groene keuzes. Ze vragen wel een aangepast ontwerp en onderhoud, maar zijn meestal goedkoper, natuurlijker en vooral ... gifvrij.

- 1 Maak de openbare ruimte gifvrij
  - 2 Promoot het gebruik van een gasbrander
- **INSPIREER MET JE BELEID**
'Geef het goede voorbeeld en communiceer erover'

1 Maak de openbare ruimte gifvrij

Openbare diensten mogen sinds 1 januari 2015 geen pesticiden meer gebruiken. Gelukkig zijn er voldoende alternatieve methoden om onkruid onder controle te houden. Op sommige plekken zoals sportterreinen of begraafplaatsen lukt dit misschien iets moeilijker. Maar dan is er het Centrum Duurzaam Groen dat je met raad en expertise bijstaat. Een proefproject in jouw gemeente helpt andere gemeenten ook weer verder op weg.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Communiceer via de gemeentelijke infokanalen dat jullie werken aan een gifvrije openbare ruimte. Leg uit dat dit de gezondheid van de inwoners én de natuur ten goede komt.
- Hou vol! Zijn inwoners minder enthousiast over het nieuwe groenere 'beeld' van het openbaar domein? Duid ze dan op de gezondheidsvoordelen. Voor mens, dier en natuur. En dat blijft de belangrijkste boodschap.
- Vraag bij moeilijke situaties advies bij het Centrum Duurzaam Groen. Zij brengen je in contact met andere gemeenten die op dit vlak successen boeken. Waarom zelf niet instappen in een proefproject?
- Laat ambtenaren uit jouw gemeente deelnemen aan de provinciale info- en uitwisselingsmomenten 'Platform Openbaar Groen'.

MEER INFO

- Centrum Duurzaam Groen: Jelle Vandenberghe, 089 44 90 25, 0476 89 90 22, jelle.vandenberghe@centrumduurzaamgroen.be
- Velt vzw: 03 281 74 75, info@velt.be

2 Promoot het gebruik van een gasbrander

Particulieren mogen sinds 19 juli 2017 geen onkruid meer verwijderen met glyfoaat. Ook bekende huis-, tuin-, en keukenmiddeltjes (azijn, bleekwater, ...) brengen schade toe aan mens en milieu. Gaat jouw gemeente ook voor een volledig gifvrije aanpak? Promoot dan het gebruik van een gasbrander.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Informeer je burgers over het verbod op gebruik van producten met glyfoaat. De Vlaamse Milieumaatschappij heeft allerlei campagnemateriaal.
- Organiseer een samenaankoop voor gasbranders, stoommachines of andere toestellen.
- Verwijs burgers door naar ondersteunende organisaties, zoals Velt. Of organiseer in je gemeente een Velt-cursus.

MEER INFO

- VMM: info@vmm.be, www.zonderisgezonder.be
- Velt vzw: zoek de Velt-afdeling waartoe jouw gemeente behoort via www.velt.nu/veltinjebuurt

TIP!

Zet in op positieve communicatie. Plaats informatieborden op plaatsen waar je het groen zonder pesticiden beheert.

Geef het goede voorbeeld als bestuur en communiceer er zoveel mogelijk over. Zo stimuleer je de burgers om jouw voorbeeld te volgen.

Biodiversiteit stimuleren

Het grootste deel van de tijd leven we in een cocon: ons huis, ons kantoor, onze wagen ... Ons contact met de natuur is kortstondig. We hebben vaak geen idee meer hoe afhankelijk we ervan zijn. Pas als dit pijnlijk duidelijk wordt, schrikken we wakker. Wanneer de massale bijensterfte de land- en tuinbouwproductie in gevaar brengt. Wanneer jarenlange overbevising bepaalde vissoorten in de supermarkt fors duurder maakt. Het ingewikkelde samenspel van soms wel duizenden soorten bepaalt de productiviteit en weerbaarheid van ons ecosysteem. En een sterk ecosysteem begint bij ... een sterk lokaal beleid.

1 Beheer je bermen

INSPIREER MET JE BELEID

'Breng bloemen en bijen samen'

2 Maak je gemeente bijenvriendelijk

3 Geef biodiversiteit letterlijk meer ruimte

4 Verbind de natuur met stapstenen

5 Betrek je burgers en creëer een draagvlak voor natuur

6 Versterk de populatie van typisch Limburgse diersoorten

7 Maak werk van natuurgebieden

8 Stop exoten

9 Kies voor duurzaam bosbeheer

1 Beheer je bermen

Wegbermen vormen vaak een klein natuurgebied op zich. Beheer je ze correct? Dan ontstaat er een opmerkelijke vegetatie die ook goed is voor al even opmerkelijke dieren. Recent onderzoek van het Provinciaal Natuurcentrum toont de soortenrijkdom aan. Extra leuk: een ecologische berm moet minder worden gemaaid. Je bespaart dus op termijn ook nog eens op onderhoudskosten.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Ga aan de slag met de aanbevelingen uit de bermeninspiratiegids van het Provinciaal Natuurcentrum.
- Werk samen met een Regionaal Landschap of een lokale natuurvereniging rond plannen en beheer voor bermen.
- Schakel geïnteresseerde vrijwilligers in om het leven in de bermen te inventariseren en stuur beheerplannen bij waar nodig.
- Informeer de bevolking over het ecologische belang van wegbermen.

MEER INFO

- Provinciaal Natuurcentrum: Nadine Moens, 011 26 54 96, nadine.moens@limburg.be

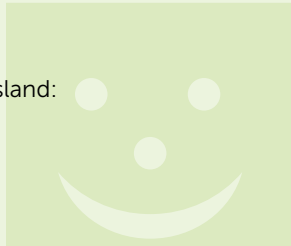

Breng bloemen en bijen samen

Op maat van Limburgse gemeenten organiseren de drie Regionale Landschappen elk jaar een samenaankoop voor zaaigoed. Tegen groothandelskosprijs kies je het juiste mengsel voor parken, bermen of rotondes. Vraag naar de mogelijkheden bij jouw Regionaal Landschap.

MEER INFO

- Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren: 011 31 38 98, info@rlh.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen: 011 78 52 59, info@rllk.be
- Regionaal Landschap Kempen en Maasland: 089 65 56 65, info@rlkm.be

© Bart Raemen

2

Maak je gemeente bijenvriendelijk

Bijen zijn levensbelangrijk voor bestuiving van tal van voedingsgewassen en fruitbomen. Ze vervullen ook voor andere planten en dieren een belangrijke rol in het ecosysteem én ... ze leveren ons heerlijke honing. Ga daarom voor een bijenvriendelijke inrichting. Akkers, boomgaarden, graslanden en andere landschapselementen komen hiervoor in aanmerking. Op die manier bezorg je onze kinderen een toekomst vol biodiversiteit.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Voer het gemeentelijk bijenactieplan uit van het Provinciaal Natuurcentrum.
- Gebruik de handleiding met 21 toolboxes voor een beheer in functie van wilde bijen.
- Werk samen met Regionale Landschappen, andere gemeenten en natuurverenigingen.
- Werk samen met scholen. Zo voelen jongeren zich ook betrokken.

MEER INFO

- Provinciaal Natuurcentrum: Nadine Moens, 011 26 54 96, nadine.moens@limburg.be

© PNC

3 Geef biodiversiteit letterlijk meer ruimte

Biodiversiteit heeft ruimte nodig. Letterlijk. Over de grenzen van gemeentelijke natuur- en bosgebieden hebben we nood aan grotere biodiversiteitsprojecten: de aanleg van corridors door bosbegroeiing, de verbinding van heideterreinen, gezamenlijke schapenbegrazing, ...

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Maak van lokale natuur een uithangbord voor je gemeente. Neem bij nieuwe ontwikkelingen altijd voldoende groene ruimtes in de ontwerpen op. Ook bestaande straten, pleinen en gevels laten zich makkelijk omtoveren tot aantrekkelijke hoekjes voor mens en dier.
- Er zit vaak heel wat knowhow en motivatie bij de vrijwilligers van plaatselijke natuurverenigingen. Hun inbreng kan een verrijking zijn, zowel voor het ontwerp als de concrete uitvoering van vaak traditionele beheerplannen. Ook andere organisaties zoals scholen, verenigingen, het Regionaal Landschap, Centrum Duurzaam Groen of buurgemeenten kunnen waardevolle partners zijn in je vergroeningstraject.

MEER INFO

- Provinciaal Natuurcentrum: Huig Deneef, 011 26 54 72, huig.deneef@limburg.be
- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren: 011 31 38 98, info@rlh.be
- Regionaal Landschap Kempen & Maasland: 089 65 56 65, info@rlkm.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen: 011 78 52 59, info@rllk.be
- Plaatselijke natuurverenigingen
- Centrum Duurzaam Groen: Jelle Vandenberghe, 089 44 90 25, 0476 89 90 22, jelle.vandenberghe@centrumduurzaamgroen.be

4 Verbind de natuur met stapstenen

Natuurgebieden zijn dikwijls eilandjes in een ondoordringbaar stedelijk landschap. Dat maakt het voor dieren en planten moeilijk om zich voort te planten en voedsel of beschutting te vinden. De oplossing? Een snoer van stapstenen met voldoende voedsel, water en bescherming.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Bekijk met scholen, bedrijventerreinen, zorgcentra, ... op welke manier zij een mogelijke stapsteen kunnen vormen.
- Richt een stapsteen in op een terrein van de gemeente.
- Spoor een partner aan om een stapsteen in te richten op zijn terrein. Wie weet komt hij in aanmerking voor een aantrekkelijke biodiversiteitssubsidie.

MEER INFO

- Provinciaal Natuurcentrum: Huig Deneef, 011 26 54 72, huig.deneef@limburg.be
- Regionale Landschappen: www.rlkm.be, www.rlh.be, www.rllk.be

WIST JE TROUWENS ...

... dat er subsidies bestaan voor de inrichting van stapstenen. Partners die een stapsteen inrichten, krijgen via het provinciaal reglement voor biodiversiteitsprojecten een subsidie van 80 %. Voorwaarde is de opname van een erkende milieu- of natuurvereniging in het partnerschap, zoals Natuurpunt of Limburgs Landschap. De opname van een gemeente verhoogt het subsidiebedrag tot 90 %!

PLUK LAAGHANGEND FRUIT

Wat heb je nodig om een slimme dynamische beleidsmaker met visionair inzicht te worden? Soms ligt het gewoon voor de hand ...

Laat geen subsidies liggen

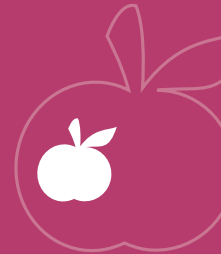
Een slimme gemeente weet waar het geld zit. Er zijn verschillende subsidies beschikbaar voor zowel kleine als grote projecten.

PROVINCIALE SUBSIDIES VOOR KLEINE EN GROTE PROJECTEN

- **Biodiversiteitsprojecten:** provinciaal reglement voor verenigingen en lokale besturen (PNC)
- **Circulaire en deeeconomie:** provinciaal reglement voor kleinschalige initiatieven ter ondersteuning van bv. weggeefpleinen, ruilbeurzen, Repair Cafés ...
- **Fietsroutenetwerk:** provinciale investeringssubsidies voor de aanleg van fietsvoorzieningen binnen en buiten het Fietsfonds en subsidies voor gemeenten die investeren in het toeristisch fietsroutenetwerk.
- **Kleine duurzame projecten:** provinciaal reglement waarbij ecologische, economische en sociale belangen worden verzoend, bij voorkeur participatief. Zowel terreinrealisaties als communicatieacties komen in aanmerking.
- **Trage wegen:** provinciaal reglement voor investeringen in het lokaal beleid rond trage wegen.
- **Vergroening van schooldomeinen (PNC).**

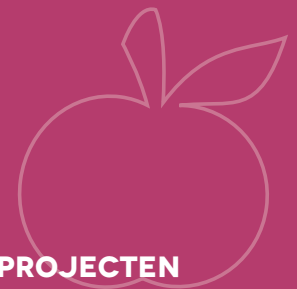
MEER INFO

- Provinciale dienst Milieu en Natuur: Hanne Keunen, 011 23 83 61, hanne.keunen@limburg.be
- Provinciaal Natuurcentrum: 011 26 54 50, pnc@limburg.be

ANDERE SUBSIDIES VOOR KLEINE PROJECTEN

- **Bos:** specifieke subsidiemogelijkheden bij het Vlaamse Agentschap voor Natuur en Bos en de jaarlijkse projectoproep 'Natuur in je Buurt' (ANB).
- **Platteland:** Europese programma's LEADER of PDPO; Projectoproep Volkstuinen en andere plattelandssubsidies bij de VLM.
- **Preventiefonds:** Limburg.net stelt aan elke gemeente een budget van 0,2 euro/inwoner ter beschikking voor één of meer acties die een gemeente uitdenkt en ontwikkelt rond de afvalproblematiek. (Limburg.net).
- **Projectenfonds Duurzaam Materialen- en Energiebeheer van Bond Beter Leefmilieu en Indaver:** jaarlijks lanceren ze voor gemeenten een lokale oproep 'Gemeente voor de Toekomst'.
- **Diverse projectsubsidies bij:**
  - Regionale Landschappen
  - Koning Boudewijnstichting
  - Nationale Loterij
  - Private fondsen bv. CERA

ANDERE SUBSIDIES VOOR GROTE PROJECTEN

- Sinds 2017 bestaat het Vlaams fonds voor de stimulering van (groot) stedelijke en plattelandsinvesteringen. Het investeringsfonds bundelt drie bestaande financieringskanalen: het Vlaamse grootstedenbeleid, het plattelandsfonds en de stadsvernieuwingssubsidies.
- Er zijn ook heel wat Europese subsidieprogramma's.

Geen haalbare kaart? Dien samen met andere gemeenten, de provincie of organisaties een groter project in.

5 Betrek je burgers en creëer een draagvlak voor natuur

De biodiversiteit gaat achteruit. Gelukkig schieten allerlei verenigingen in actie. Ook de gemeenten spelen een belangrijke rol. Zij kunnen verschillende acties ondernemen om de bevolking te betrekken en het draagvlak voor onze natuur te vergroten.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Start een overleggroep met alle natuuractoren in jouw gemeente en maak samen een actieplan en een biodiversiteitscharter op voor de natuur.
- Organiseer elk jaar een activiteit op de dag van de biodiversiteit.
- Communiceer in het gemeentelijk infoblad over biodiversiteit.
- Stel een uitgebreid communicatie- en participatieplan op. Een goed plan neemt burgers als ambassadeurs mee in het verhaal. Zorg ervoor dat je ambassadeurs het hoe en waarom van natuurwerken uitdragen.
- Grote natuurwerken gebeuren niet meer met de schop en veranderen de omgeving vaak ingrijpend. Mensen stellen zich hier vragen bij. Zorg voor een degelijk antwoord via diverse stappen en moderne media.

MEER INFO

- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren: 011 31 38 98, info@rlh.be
- Regionaal Landschap Kempen & Maasland: 089 65 56 65, info@rlkm.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen: Hanne Mengels, 011 78 52 59, info@rllk.be

© RLLK

TIP! Zoek inspiratie op www.indenbrand.be en www.beleefdebever.be

6 Versterk de populatie van typisch Limburgse diersoorten

Bescherm de natuurlijke habitat van dieren die graag in jouw gemeente wonen. Je vindt een overzicht van deze typische diersoorten in de gemeentelijke natuurrapporten van het Provinciaal Natuurcentrum.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Neem met het gemeentebestuur initiatief om het leefgebied van deze soorten te versterken. Je kan ook samenwerken met derden, zoals een natuurvereniging of Regionaal Landschap.
- Ondersteun de soortenbeschermingsprogramma's waarin de gemeente vermeld wordt. Die heeft de Vlaamse overheid opgesteld om typische diersoorten in stand te houden.
- Vraag inhoudelijke ondersteuning aan bij het Provinciaal Natuurcentrum of dien een aanvraag voor een biodiversiteitsproject in.

MEER INFO

- Provinciaal Natuurcentrum: Huig Deneef, 011 26 54 72, huig.deneef@limburg.be

© Theo Geuens

STERK STAALTJE

Hechtel-Eksel vergroot al enkele jaren de overlevingskansen van de nachtzwaluw. De gemeente herstelde een tiental ha heidelandschap en twee ha landduinen. In 2012 ontvingen alle inwoners een informatieboekje over het leven van de nachtzwaluw. Er kwam ook een educatief project rond de nachtzwaluw voor scholen.

7 Maak werk van natuurgebieden

Elke Limburgse gemeente adopteerde een unieke plant- of diersoort. Mét bijbehorend actieplan om de soort te behouden. Mooi, maar biodiversiteit stopt niet bij één soort. Om ons ecosysteem in evenwicht te krijgen, is er meer nodig. Zoals een gebiedsgerichte aanpak met focus op interactie tussen biodiversiteit, mens en menselijke activiteiten.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Maak een inventaris van de waardevolle natuur- en groengebieden in je gemeente en kijk in het gemeentelijk natuurrapport.
- Ontwikkel voor deze gebieden een groenstructuur- en inrichtingsplan.
- Vraag voor de uitvoering van je plannen extra subsidies bij Vlaanderen en de provincie.
- Kondig de plannen in je gemeente aan en betrek de inwoners. Zo speurt men in Tongeren al meer dan vijftien jaar naar hamsterburchten tijdens avondwandelingen.
- Informeer landbouwers over de beschermingsmaatregelen.

MEER INFO

- Provinciaal Natuurcentrum: Huig Deneef, 011 26 54 72, huig.deneef@limburg.be
- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren: 011 31 38 98, info@rlh.be
- Regionaal Landschap Kempen & Maasland: 089 65 56 65, info@rlkm.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen: 011 78 52 59, info@rllk.be
- Natuurpunt Limburg: 011 24 60 20, info@natuurpuntlimburg.be
- Limburgs Landschap: 011 53 02 50, info@limburgs-landschap.be

TIP! Vraag extra subsidies aan Vlaanderen (www.natura2000.vlaanderen.be/projecten) en Limburg (www.pnc.be/loket#64129).

8 Stop exoten

Invasieve uitheemse soorten komen oorspronkelijk niet bij ons voor. Meestal verspreiden ze zich snel en domineren ze andere soorten. Dit gaat ten koste van gevoeligere inheemse soorten. Gevolg? Extra druk op de biodiversiteit. Reden genoeg om STOP te zeggen tegen deze exoten.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Laat je adviseren en ondersteunen door de Bosgroep Limburg, Regionale Landschappen en Centrum Duurzaam Groen.
- Leer de meest voorkomende invasieve uitheemse soorten herkennen.
- Weet wat je aanplant in het openbaar groen: veel invasieve uitheemse plantensoorten zijn ingevoerd als tuinplant.
- Wees er op tijd bij. Sommige plantensoorten kun je nog relatief eenvoudig bestrijden. Let ook op bij het uitgraven, vervoeren of aanvullen van grond (grondverzet), want hierdoor geraken bepaalde exoten gemakkelijk verspreid.
- Meld invasieve uitheemse soorten op www.waarnemingen.be/exoten.

MEER INFO

- Provinciaal Natuurcentrum: Thomas Impens, 011 26 54 68, thomas.impens@limburg.be
- Bosgroep Limburg: An Pierson, 011 23 83 24, an.pierson@limburg.be
- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren: 011 31 38 98, info@rlh.be
- Regionaal Landschap Kempen & Maasland: 089 65 56 65, info@rlkm.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen: 011 78 52 59, info@rllk.be
- Centrum Duurzaam Groen: Jelle Vandenbergh, 089 44 90 25, 0476 89 90 22, jelle.vandenbergh@centrumduurzaamgroen.be

© Cedugro

9 Kies voor duurzaam bosbeheer

Duurzaam bosbeheer? Dat betekent een gezonde mix van natuur, recreatie en houtproductie. Aaneengesloten bossen zijn rendabeler én efficiënter om te beheren. Bundel daarom je versnipperde bospercelen. Bosgroep Limburg – de vereniging van en voor boscijdegenaren en beheerders – speelt hierin een actieve rol. Een bos is meer dan alleen maar bomen: er zit een heel ecosysteem achter! Door je bos goed te beheren, geef je ook de inheemse soorten meer kansen. Hierdoor wordt het bos diverser én weerbaarder voor allerlei veranderingen, zoals de klimaatopwarming!

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Laat je begeleiden door Bosgroep Limburg: van vrijblijvend advies tot de opmaak van beheerplannen en de praktische uitvoering op het terrein.
- Stem het beheer van openbare en privébossen op elkaar af. Zo onderhoud je grote boscomplexen rationeler: hout dunnen, open plekken kappen, bomen aanplanten, snoeien, ...
- Probeer het FSC-certificaat te verdienen. Dit is het strengste internationaal erkende certificaat voor duurzaam bosbeheer.

MEER INFO

- Bosgroep Limburg:
An Pierson,
011 23 83 24,
an.pierson@limburg.be

© Bosgroep Limburg

Het unieke landschapskarakter behouden

Holle wegen, hoogstamboomgaarden, oude kapelletjes, paarse heide: ze geven onze gemeenten een unieke aantrekkingskracht. Voor toeristen, recreanten, gezinnen, duurzame ondernemers en ... planten en dieren. Een lokaal bestuur kan die troeven nog versterken en 'meer waarde' creëren. Doeltreffend beschermen, denken vanuit sterktes – ook van partnerorganisaties – en creatieve verbindingen leggen: het kan voor je dorp, stad of regio de start zijn van een bruisend tweede leven.

- 1 Bescherm de hoogstamboomgaarden
- 2 Ontdek ongerepte natuurparels in je eigen gemeente
- 3 Herstel erfgoedrelicten
- 4 Behoud holle wegen

1 Bescherm de hoogstamboomgaarden

Met de hoogstamboomgaarden bezit Limburg een unieke genenbank aan oude fruitrassen. Hoogstam heeft ook een belangrijke cultuurhistorische functie en bepaalt de identiteit van onze regio. Bovendien voelen heel wat planten en dieren er zich thuis. Jammer genoeg is het aantal hoogstamboomgaarden de jongste vijftig jaar sterk gedaald. Hoog tijd om in te grijpen!

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Inventariseer de hoogstamboomgaarden in je gemeente.
- Stimuleer en/of ondersteun het behoud van bestaande hoogstamboomgaarden (regelmatig snoeien, verwijderen van zieke bomen, onderhoud van grasland).
- Plant een publieke hoogstamboomgaard aan.
- Ontwikkel een visie: ontsluiting, ecologisch, recreatief/toeristisch, educatief, erfgoed, ...
- Voer een subsidiereglement in voor het herstel en de aanplanting van hoogstamboomgaarden.
- Promoot www.goedgeplukt.be en zorg zo voor een evenwicht in vraag en aanbod van hoogstamfruit.
- Onderteken de intentieverklaring en maak werk van het Onroerend Erfgoedrichtplan Hoogstamboomgaarden.
- Organiseer publieksactiviteiten rond hoogstamboomgaarden.

MEER INFO

- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren:
011 31 38 98, info@rlh.be
- Regionaal Landschap Kempen & Maasland:
089 65 56 65, info@rlkm.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen:
011 78 52 59, info@rllk.be
- Nationale Boomgaarden Stichting:
012 74 74 38, info@boomgaardenstichting.be

2 Ontdek ongerepte natuurparels in je eigen gemeente

Bloemrijke weidelandschappen doorspekt met bomenrijen, hagen en poelen. Prachtige stukjes paarse heide en bloeiende hoogstamboomgaarden ... Er zijn liedjes en gedichten over geschreven, boeken en films over gemaakt. Er zijn liefdes bewezen en bedreven, en ontelbare andere genoegens gesmaakt. Deze unieke plekken vertellen ons dagelijks wat er werkelijk van belang is in het leven. Door hierin te investeren als gemeente bewaar je de verhalen van vroeger en creëer je vooral ook die van morgen.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Inventariseer alle ongerepte natuurparels in je gemeente.
- Ontwikkel een visie voor het behoud en onderhoud van deze plekken.
- Ontwikkel samen met het Regionaal Landschap een gemeentelijk subsidiereglement Kleine Landschapselementen voor je inwoners.
- Werk samen met de natuurorganisatie in jouw gemeente of het Regionaal Landschap.

MEER INFO

- Regionaal Landschap Kempen en Maasland: Trees Verhelle, 011 65 56 91, trees@rlkm.be
- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren: Tine Rijvers, 011 24 91 58, tine.rijvers@rlh.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen: Frederik Faveere, 011 78 52 59, frederik.faveere@rllk.be

3 Herstel erfgoedrelicten

Niet alleen natuur, ook erfgoedrelicten geven karakter aan een streek. Denk maar aan veldkruisen, grenspalen, boom- en veldkapelletjes, ijskelders, oude poorten, ... Meestal is dit erfgoed niet beschermd. Wist je dat je voor het herstel van deze relicten subsidie krijgt?

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Maak gebruik van het provinciaal subsidiereglement 'voor het onderhoud en de instandhouding van waardevol, niet-beschermd klein historisch erfgoed'.
- Neem contact op met jouw Regionaal Landschap voor het herstel en de herinrichting van de omgeving.

MEER INFO

- Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed: 011 23 75 75, pcce@limburg.be
- Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren: 011 31 38 98, info@rlh.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen: 011 78 52 59, info@rllk.be
- Regionaal Landschap Kempen en Maasland: 089 65 56 65, info@rlkm.be

4 Behoud holle wegen

Planten en dieren zijn gek op holle wegen. Het is er koeler in de zomer en zachter in de winter. Vogels, vlinders, vleermuizen, dassen, ... vinden er voedsel en beschutting. Ook wandelaars, ruiters, fietsers, toeristen, ... genieten ervan. Redenen genoeg om deze mooie landschapselementen goed te beheren.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Inventariseer de holle wegen in je gemeente.
- Ontwikkel een visie over elke holle weg: ontsluiting, ecologisch, recreatief/toeristisch, educatief, erfgoed, ...
- Maak een onderhoudsplan op voor de holle wegen.
- Schakel lokale beheerders in voor het onderhoud (landbouwers, sociale economie, natuurverenigingen, ...).
- Of pas de bestaande beheeringrepen van de eigen technische diensten aan op basis van je visie.
- Laat je op het terrein begeleiden door een Regionaal Landschap: opmaak werkplanning, aanduiden van de bomen, valorisatie/verwerking van het hout, vergunningsaanvragen, ...
- Vraag de gratis 'holle wegen folder' aan bij het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren of download de gratis holle wegen wandelfolders op www.rlh.be

MEER INFO

- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren:
011 31 38 98, info@rlh.be

© RLHV

Stimuleer lokaal duurzaam toerisme

'Slow toerisme' is in. Meer dan ooit willen toeristen één worden met de natuur en cultuur, leven op het ritme van de bevolking, lokale producten proeven, authenticiteit voelen, gastvrijheid waarderen en genieten van het 'nu'. Liefst op groene bestemmingen die rust uitademen. Hoe meer tijd toeristen doorbrengen in je stad of gemeente, hoe meer toegevoegde waarde ze opleveren. Investeren in slow toerisme is dan ook een verstandige keuze. Het is een hefboom voor andere zinvolle investeringen die ook ten goede komen aan de eigen bevolking en hun leefomgeving.

- 1 Herstel trage wegen in ere
- 2 Promoot je gemeente als wandelparadijs
- 3 Onderhoud de wandelpaden

1 Herstel trage wegen in ere

Trage wegen zijn verboden voor gemotoriseerd verkeer. Handig én leuk om te voet of met de fiets naar school, het werk of het centrum te gaan. Ze zijn vaak al eeuwenlang in gebruik. Vandaag zijn ze ook ideaal voor recreatieve doeleinden en als ze ingekleed worden met een haag, bomenrij of bloemrijke berm vormen ze vaak ook interessante natuurverbindingen.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Veel trage wegen zijn vergeten. Inventariseer ze, maak een visieplan op en herstel ze in ere of breid ze uit.
- Stel een gemeentelijk beleidsplan op voor trage wegen en betrek alle belanghebbenden bij je plannen.
- Neem deel aan de nationale 'Dag van de trage weg'.
- Maak gebruik van het provinciale subsidiereglement 'voor de ondersteuning van het tragewegenbeleid van de gemeenten'.

MEER INFO

- Trage Wegen vzw: Zowie Vangeel, 016 23 09 04, info@tragewegen.be
- Provinciale dienst mobiliteit: Lies Kuppens, 011 23 73 37, lies.kuppens@limburg.be

2 Promoot je gemeente als wandelparadijs

Wandeltoerisme is een belangrijke troef voor elke stad en gemeente. De wandellussen op www.wandeleninlimburg.be brengen mensen dicht bij het Limburgse landschap. Wie de lokale wandelingen actief promoot, biedt een totaalbeleving aan zijn verblijfstoeristen. Wandelroutes creëren ook een draagvlak voor natuurbehoud. Een win win: de natuur is niet alleen een ontspanningsplek, maar ook een klimaatbuffer.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Zet waardevolle wandelgebieden in de kijker en verbeter ze met kwaliteitsvolle infrastructuur zoals zitbanken, plankenpaden, uitkijktorens, onthaalpunten, ...
- Investeer in groen- en landschapsinrichting in de buurt van de wandelpaden.
- Organiseer of ondersteun gezondheidswandelingen, wandelactiviteiten en andere leuke wandelinitiatieven.
- Speel met wandeltellers in op de behoeften van inwoners en bezoekers.
- Zet en promoot bestaande wandellussen op je gemeenelijke website.
- Communiceer over lokale wandelingen in het gemeentelijk infoblad.
- Bied op je toeristische dienst de wandelboxen en streekkaarten van de Regionale Landschappen aan.

MEER INFO

- Regionale Landschappen:
Nele Postelmans,
0475 83 67 01,
nele.postelmans@rlh.be

3 Onderhoud de wandelpaden

Limburg is dé wandelprovincie! De natuur is er overal: robuuste natuurgebieden, rivier- en beekdalen, bomenrijen, houtkanten, poelen, ... Geen wonder dat er zoveel mensen door jouw gemeente wandelen. Maak wandelen extra aantrekkelijk, met kwaliteitsvolle, goed onderhouden wandelpaden.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Schakel Parkrangers in en maak gebruik van de expertise van de Regionale Landschappen.
- Zie je verbeterpunten, knelpunten of kansen voor het Limburgse wandelnetwerk? Neem dan contact op met de Limburgse Regionale Landschappen.

MEER INFO

- Regionaal Landschap Kempen en Maasland:
Jeroen Gilissen, 089 65 56 54, jeroen@rlkm.be
- Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren:
Erik Van Esch, 011 24 91 56, erik.vanesch@rlh.be
- Regionaal Landschap Lage Kempen:
Michiel Aerts, 011 78 52 59, michiel.aerts@rllk.be

PLUK LAAGHANGEND FRUIT

Wat heb je nodig om een slimme dynamische beleidsmaker met visionair inzicht te worden? Soms ligt het gewoon voor de hand ...

Controleer de vergunningen

Gesjoemel met vergunningen? Ontoelaatbaar! De burger verwacht dat overtredingen bestraft worden. Terecht! Laat daarom de uitvoering en naleving van vergunningen goed controleren. Organiseer de toezichtfunctie intergemeentelijk of via een samenwerkingsovereenkomst. Zo kan je een beroep doen op meerdere, gespecialiseerde toezichthouders.

Werk samen!

Een gemeente zit in heel wat organisaties, verenigingen en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden – als aandeelhouder of betalend lid. Regionaal Landschap, Dubolimburg, intercomunales en vennootschappen zoals Infrac, Limburg.net, NUHMA ... Allemaal sterke partners in de realisatie van je milieudoelstellingen. Maak je wel voldoende gebruik van deze initiatieven? Laat je stem horen! Vraag aan je vertegenwoordigers om via het schepencollege of de gemeenteraad verslag uit te brengen van de beslissingen en plannen.

Wateroverlast tegengaan

Water geeft rust, is aantrekkelijk en recreatief.

Maar door de toenemende bebouwing, dichtgemaakte grachten en verharde wegen kan water minder makkelijk in de bodem sijpelen en stroomt het versneld naar de waterlopen. En dan is er nog de klimaatverandering die de overstromingskans verder versterkt. Op enkele dagen, uren of zelfs minuten kan een overstromingsprobleem ontstaan met jarenlange gevolgen – financieel en emotioneel. Denk samen met de waterbeheerder na over een betere ruimtelijke planning en specifieke preventieve maatregelen. Dan vermijd je veel leed en materiële schade. Ook aan het openbaar domein.

- 1 Voorzie tijdelijke wateropvang
- 2 Gun het water zijn natuurlijke weg
- 3 Informeer en controleer

1 Voorzie tijdelijke opvang

Door de klimaatverandering valt de regen soms met bakken uit de lucht. Liever geen natte voeten? Vang het water op waar het valt. En voorzie daar voldoende ruimte voor – zowel in centra als in minder bebouwde gebieden. De beschikbare open ruimte is veelal beperkt, het komt er op neer om deze multifunctioneel, robuust en samenhangend in te richten.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Voorzie bij de opmaak van je ruimtelijke plannen voldoende ruimte voor water.
- Maak werk van een hemelwaterplan. Dit plan geeft aan waar het hemelwater – afkomstig van bestaande en geplande wegenis, woningen en (on)verharde oppervlakten – naartoe moet in de gemeente.
- Vermijd extra versterking van het grondgebied. Water moet kunnen wegsijpelen in de bodem. Toch verharding nodig? Maak die dan maximaal waterdoorlatend via grasdallen of kiezelsteentjes.
- Voer de watertoets uit bij elke aanvraag voor een omgevingsvergunning en vraag indien nodig advies aan de waterbeheerder.
- Creëer tijdelijke waterbuffers, ook in de centra: infiltratiepoelen, wadi's, parkeerpleinen of sportveldjes.

MEER INFO

- Provinciale dienst Water en Domeinen:
011 23 72 65,
ingrid.quintens@limburg.be

© Robin Reynders

2 Gun het water zijn natuurlijke weg

Ook waterlopen zijn goede buffers. Jammer dat we hun natuurlijke loop zo vaak hebben veranderd. Waterlopen werden ingebuisd, grachten gedempt, rivieren rechtgetrokken, ... Gevolg? Minder opslagcapaciteit en meer wateroverlast. De oplossing ligt voor de hand: laat het water opnieuw natuurlijk stromen. (Her)meandering is een natuurlijke oplossing om wateroverlast tegen te gaan: het leidt tot een tragere afvoer van water. Door daarnaast verhardingen te beperken, houden we het water stroomopwaarts ook zoveel mogelijk vast, zodat het kan infiltreren. Stroomafwaarts neemt het risico op overstromingen dan af.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Inventariseer knelpunten en pak die plekken eerst aan.
- Laat geen bebouwing toe in overstromingsgebieden of leg strikte voorwaarden op.
- Werk samen met betrokken partners om waterlopen terug open te leggen of te hermeanderen.
- Versterk de functie van beekvalleien als natuur- of verbindingsgebied.
- Stel een onderhoudsplan op voor de belangrijkste grachten.
- Maak ook in de centra water opnieuw zichtbaar.

MEER INFO

- Provinciale dienst Water en Domeinen: 011 23 73 69, steven.beyen@limburg.be
- Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) Buitendienst Hasselt: 011 29 12 70, info@vmm.be

3 Informeer en controleer

Gemeenten investeren in een gezond watersysteem – samen met de andere overheden. Wil je het systeem gezond houden? Dan is regelmatig onderhoud nodig. Hiervoor moet het water goed bereikbaar zijn én ... moeten de aangelanden zich houden aan de 'basisregels langs waterlopen'. Informeren en controleren is dan ook belangrijk, want in vele gevallen gaat het helaas gepaard met bouwovertradingen langs waterlopen.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Informeer je inwoners goed over het nut en de noodzaak van deze investeringen. De gemeentelijke infokrant is hiervoor een ideaal instrument.
- Maak gebruik van de infofolder van de provincie over de basisregels langs waterlopen.

MEER INFO

- Provinciale dienst Water en Domeinen: 011 23 73 05, water@limburg.be

© VMM

PLUK LAAGHANGEND FRUIT

Wat heb je nodig om een slimme dynamische beleidsmaker met visionair inzicht te worden? Soms ligt het gewoon voor de hand ...

Stimuleer burgerparticipatie

Laat zien dat je rekening houdt met de inwoners van je gemeente. Leid 'participatiecoaches' op en ondersteun hen. De coaches vormen een netwerk van vrijwilligers die de lokale bevolking actief betrekken. Geef burgers kansen en steun geven om zelf initiatieven op poten te zetten, van autodeelprojecten of buurtherinrichting tot lokale energiecoöperaties.

Maak je gemeente diervriendelijk

Limburg scoort hoog op diervriendelijkheid. Denk maar aan de efficiënte aanpak van zwerfdierenproblematiek. Met een concreet en weldoordacht beleid speelt ook jouw gemeente in op de steeds luidere roep naar meer dierenwelzijn. Bovendien heb je een directe impact op het leven van duizenden dieren. Geef jezelf en je beleid met deze tips een hoge aaibaarheidsfactor.

- 1 Geef honden speelruimte
- 2 Bezorg honden en katten een tweede leven

1 Geef honden speelruimte

Hondenweiden zijn fel gegeerd bij honden en hun baasjes. In Limburg zijn er al meer dan dertig en het aantal blijft toenemen. Honden krijgen er volop ruimte om te spelen en rond te rennen. Met of zonder zandbak en zwemvijver, voor tweevoeters of vierpoters: een speelweide is altijd de moeite waard!

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Hou rekening met de juiste aanbevelingen bij de aanleg van de hondenspeelweide. Niet alleen de locatie of de grootte tellen, ook de veiligheid.
- Maak de hondeneigenaars attent op de spelregels.

MEER INFO

- Provinciale dienst Dierenwelzijn: 011 23 83 28, els.devriese@limburg.be, www.limburg.be/hondenspeelweiden

2 Bezorg honden en katten een tweede leven

Ronddolende dieren: we laten ze liever niet aan hun lot over. Gelukkig kunnen we helpen. Vier dierenasielen zijn aangesloten bij het Provinciale Opvangplan voor Ronddolende Dieren. Ze vangen dieren op, verzorgen ze, herenigen ze met hun baasjes of (her)plaatsen ze. Ook jouw inwoners kunnen gratis in deze asielen terecht met gevonden dieren. Op voorwaarde dat je als gemeente een serviceovereenkomst sluit met het asiel in jouw regio en jaarlijkse een bijdrage betaalt (o.b.v. € 0,3/inwoner). Wie afstand doet van een eigen dier, betaalt een vergoeding.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Sluit een serviceovereenkomst met het dierenasiel in jouw regio. Alleen inwoners uit gemeenten mét een overeenkomst kunnen met gevonden dieren terecht in het asiel.
- Informeer burgers over de samenwerking met het dierenasiel.
- Motiveer burgers om hun honden en katten te laten steriliseren, castreren, registreren en chippen. Dat helpt om de toestroom naar de asielen te beperken.

MEER INFO

- Provinciale dienst
Dierenwelzijn: 011 23 83 28,
els.devriese@limburg.be,
www.limburg.be/dierenwelzijn

© Karolien Coenen

Naar meer groene energie

Volgens internationaal econoom Jeremy Rifkin staat de derde industriële revolutie voor de deur. Willen we de boot niet missen? Dan moeten we drastisch investeren in hernieuwbare energie, slimme netten en energieopslag. De hoogste prioriteit op lokaal vlak? Investeren in hernieuwbare energiebronnen aanzwengelen. Op die manier houden we de energiefactuur van burgers en bedrijven onder controle, verminderen we de uitstoot van broeikasgassen en creëren we (lokale) werkgelegenheid.

TIP! De Dynamische Energie Atlas (DEA) van de provincie geeft je zicht op het potentieel van de diverse hernieuwbare energiebronnen op jouw grondgebied. Op vraag van jouw gemeente maakt de provincie een inschatting op maat.

- 1 Maak je inwoners wegwijs in zonnepanelen
- 😊 **INSPIREER MET JE BELEID**
'Deel eens een zonnepaneel'
- 2 Voorzie warmtenetten
- 3 Verwarm met biomassa uit houtkanten
- 4 Creëer een draagvlak voor hernieuwbare energie

1 Maak je inwoners wegwijs in zonnepanelen

Het gezamenlijk energiepotentieel van alle daken in de gemeenten is nog gigantisch. Dit blijkt zowel uit de Vlaamse zonnekaart, als uit de Dynamische Energieatlas van de provincie. Gelukkig zijn zonnepanelen (PV) opnieuw voor heel wat mensen betaalbaar en rendabel. Toch kan de markt nog aanmoediging gebruiken. Er blijven immers nog hardnekkige vooroordelen. En er zijn ook objectieve drempels. Zo kan een dak ongeschikt zijn door te veel schaduw of te weinig draagkracht. Of kunnen er budgettaire beperkingen zijn. Wat de situatie ook is, de gemeente kan een rol van betekenis spelen.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Informeer de burgers over de zonnekaart (<https://apps.energiesparen.be/zonnekaart>). Op basis van je adres ontdek je of je dak geschikt is voor zonnepanelen.
- Organiseer een groepsaankoop voor zonnepanelen of groene stroom. Doe dit in eigen beheer of met een gespecialiseerde partner. Je kan ook een groepsaankoop van derden ondersteunen.

MEER INFO

- Provinciale dienst Milieu en Natuur:
David Michiels,
011 23 83 32,
david.michiels@limburg.be

© Kris Van de Sande

☺ Deel eens een zonnepaneel

Plaats grotere installaties op daken van eigen gebouwen zoals administraties, werkhuizen en scholen. Nodig inwoners die zelf geen panelen kunnen plaatsen uit om deeeigenaar te worden. Zo profiteren ze mee van groene energie, en geef jij als gemeente het goeie voorbeeld. Er zijn organisaties (privaat en publiek) die je daarbij een handje helpen.

2 Voorzie warmtenetten

Onze huidige warmtebehoefte is veel groter dan onze elektriciteitsbehoefte. Met warmtenetten kom je daaraan betaalbaar én efficiënt tegemoet – meer nog dan met individuele verwarmingsoplossingen. Op één of enkele plaatsen wordt water opgewarmd. Een leidingstelsel verdeelt het naar woningen, kantoren, scholen, serres en zo meer. Liefst gebeurt dit met restwarmte van bijvoorbeeld fabrieken of verbrandingsovens. Een logische keuze, maar niet evident om in de praktijk te brengen. Doe daarom tijdig een beroep op expertise binnen en buiten je bestuur. De provincie helpt je graag op weg.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Ga na of jouw gemeente de beheersoverdracht voor warmtenetten naar Infrax-Eandis heeft getekend. Neen? Dan ben je als gemeente volledig vrij om zelf alle opportuniteiten te benutten. Ja? Dan is een samenwerking met Infrax-Eandis noodzakelijk.
- Werk een duidelijke visie op warmtenetten uit. Inventariseer grote restwarmtebronnen en warmtevragers op je grondgebied. Restwarmtebronnen bevinden zich vaak op industriële sites. Grote warmtevragers zijn bvb. zorginstellingen, zwembaden, tuinbouwkassen en sommige historische gebouwen. Maar ook appartementsgebouwen en woonwijken kunnen een zinvolle aanvulling zijn.
- Probeer zoveel mogelijk haalbare verbindingen te leggen tussen warmteaanbod en warmtevraag. Is er weinig aanbod? Dan is een collectieve stookinstallatie nog altijd een pak efficiënter dan de klassieke individuele verwarmingstoestellen. Schakel zeker tijdig de nodige expertise in om correcte inschattingen te maken en succesverhalen op de rails te zetten.
- Vertaal je warmtebeleid ook naar het structuurplan en andere relevante beleidsdocumenten. Streef hogere woningdichtheden na, maak de openbare ruimte klaar voor warmtenetten en leg voorwaarden op aan ontwikkelaars om de kansen van warmtenetten te onderzoeken.
- Geplande infrastructuurwerken (rioleringen, wegenis, leidingen, ...) kunnen een opportuniteit zijn voor de aanleg van een warmtenet. De graafwerken vormen doorgaans een derde van de totale kostprijs. Hierdoor kan een warmtenet er plots financieel een stuk aantrekkelijker uitzien.

MEER INFO

- Provinciale dienst Milieu en Natuur: David Michiels, 011 23 83 32, david.michiels@limburg.be

TIP! Het eigen gemeentelijk patrimonium is vaak een 'quick win' voor een rendabel warmtenet.

3 Verwarm met biomassa uit houtkanten

Eeuwenlang werden houtkanten langs onze wegen, weides en akkers cyclisch gekapt: elke tien jaar oogstte men een deel. Dat kapbeheer ligt al meer dan vijftig jaar stil. Met gevolgen. Veel houtkanten verdwijnen of groeien fors uit. Dat leidt tot overlast en verlies aan biodiversiteit. Met 'Energiek Landschap' worden landbouwers ingeschakeld om uit houtkanten biomassa te oogsten voor lokale warmte- en energieproductie. Dat is winst voor het landschap, voor landbouwers én voor de gemeentekas.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Laat je inspireren op www.hagehelden.be.
- Bekijk de mogelijkheden in jouw gemeente samen met jouw Regionaal Landschap.
- Hou rekening met verwarming op lokale biomassa bij renovaties, nieuwbouw of vervanging van verwarmingsinstallaties in openbare gebouwen.
- Organiseer een infomoment over 'Energiek Landschap' voor landbouwers, natuurverenigingen en andere betrokkenen.
- Maak bij verwarming op lokale biomassa gebruik van de allernieuwste technologie om het energetisch rendement optimaal te houden en de uitstoot van fijn stof te beperken.

MEER INFO

- Regionaal Landschap Lage Kempen: Ilse Ideler, 011 78 52 59, Ilse.Ideler@rlk.be

STERK STAALTJE

Haal meer uit hout

Hout heeft meer toepassingen dan je denkt. Zo verwerkt het Biomassaplein in Houthalen-Helchteren houtige biomassa tot kwaliteitsvolle houtsnippers of speeltoestellen voor schoolpleinen.

4 Creëer een draagvlak voor hernieuwbare energie

'Not In My Back Yard?' Dit bekende fenomeen steekt vaak stokken in de wielen van het lokale beleid. Denk maar aan de weerstand tegen windmolens. Ook voor andere hernieuwbare energiebronnen liggen vooroordelen en onwetendheid op de loer. Soms zorgt de ongelijke verdeling van lusten en lasten voor hindernissen. Zorg ervoor dat ze jouw beleidsplannen niet dwarsbomen.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Formuleer duidelijke doelstellingen over hernieuwbare energie en neem ze op in jouw gemeentelijke communicatie.
- Onderzoek grondig de mogelijkheden voor hernieuwbare energie op eigen gronden en gebouwen. Zo geef je als gemeente het goede voorbeeld.
- Stel voorwaarden aan de projectontwikkelaars in verband met hun aanpak en burgerparticipatie.
- Maak het participatieproces en tweerichtingscommunicatie mogelijk.
- Voorzie een deel van de opbrengsten voor de burger, de buurt en/of een waardevol project in de omgeving (school, sportfaciliteiten, park, ...). Dat verhoogt de kansen op een breed draagvlak

MEER INFO

- Provinciale dienst Milieu en Natuur: David Michiels, 011 23 83 32, david.michiels@limburg.be

TIP! Hoe doen andere gemeenten het? De Vlaamse Windgids is een bron van inspiratie: www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/milieuvriendelijke/Publicaties/wind/windgids-2016.pdf.

PLUK LAAGHANGEND FRUIT

Wat heb je nodig om een slimme dynamische beleidsmaker met visionair inzicht te worden? Soms ligt het gewoon voor de hand ...

Feestje bouwen? Doe het duurzaam!

Exposities, studiedagen, recepties, festivals, ... Een gemeente organiseert heel wat leuke evenementen. Minder leuk zijn de neveneffecten zoals afval, mobiliteit, overlast, energie- en waterverbruik. Duid voor elk evenement iemand aan die specifiek de duurzaamheid van de activiteit moet bewaken, zodat hiermee al vanaf het begin rekening wordt gehouden.

MEER INFO

- Ovam: 015 28 42 84, evenementen@ovam.be, www.ovam.be/degroenevent
- Team Duurzame Ontwikkeling: 02 553 58 26, duurzameontwikkeling@vlaanderen.be

ANDERE INSPIRATIEBRONNEN

- de Ovam-website (www.ovam.be/degroenevent)
- de duurzaamheidschecklist van het team Duurzame Ontwikkeling van de Vlaamse overheid (<https://do.vlaanderen.be/instrumenten>).

TIP!

Schrijf jouw duurzaam evenement in voor de GroenEvent Award van Ovam en maak kans op een mooie geldprijs (www.ovam.be/de-groenevent-award).

Ondersteun scholen in hun milieubewustzijn

Een groene school is een paradijs voor kinderen én dieren. Vogels, vlinders en bijen vinden op het schooldomein voedsel en een schuilplaats. Kinderen leren van jongs af aan hoe ze verantwoordelijkheid dragen voor het milieu. Een natuurlijke school fungeert ook als groene stapsteen tussen grotere natuurkernen. Ze vormt bovendien een verfrissende oase tussen alle beton en baksteen.

- 1 Stimuleer meer groen op school
- 2 Start een klimaatbende

1 Stimuleer meer groen op school

Er zijn tal van mogelijkheden om de school groener te maken. Zoals moestuinieren. Door hun persoonlijke betrokkenheid leren kinderen groenten en fruit eten. Ze smullen van de boontjes, tomaatjes, bessen, frambozen ... die ze zelf kweken. Of leg een buitenklas aan. Leerlingen zijn frisser, aandachtiger, meer geconcentreerd. Wat je buiten leert, komt beter binnen.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Sensibiliseer de scholen om hun schooldomein groener te maken en help hen daarmee.
- Verwijs hiervoor naar het provinciale subsidiereglement.
- Help scholen om lokale ondersteuning te vinden, zoals bij de volkstuintjes in je gemeente.
- Neem contact op met MOS-Limburg. Zij begeleiden scholen bij hun vergroeningstraject.

MEER INFO

- MOS-Limburg: Hilde Boiten, 011 26 54 67, mos@limburg.be
- Provinciaal Natuurcentrum: Johan Lambrix, 011 26 54 59, johan.lambrix@limburg.be

© Johan Lambrix

© De Springplank Eversel

2 Start een klimaatbende

De klimaatbende is een bonte bende van directies, leerkrachten, medewerkers van de gemeente en natuurlijk ook de leerlingen zelf. Ze gaan aan de slag in hun eigen school, dagen andere scholen uit en leren wat ze kunnen doen tegen de klimaatopwarming.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Neem contact op met MOS-Limburg en start een klimaatbende in jouw gemeente.
- Werk via deze klimaatbende aan de doelstellingen in je burgemeestersconvenant om de CO₂-uitstoot in scholen te verminderen.

MEER INFO

- MOS-Limburg: Hilde Boiten, 011 26 54 67, mos@limburg.be

Stimuleer de lokale economie

Meer dan ooit moet de lokale economie opboksen tegen de wereldeconomie. Als gemeente kun je de lokale economie een duwtje in de rug geven. Met initiatieven die lokaal inkomsten genereren. Duurzaam. Op die manier win je de sympathie van een groeiend aantal inwoners dat lokaal ondernemerschap en circulaire economie een warm hart toedraagt.

WAT KAN JE DOEN ALS STADS- OF GEMEENTEBESTUUR?

- Praat met lokale ondernemers of ondernemersclubs. Misschien leven er al ideeën rond circulaire economie.
- Inventariseer reststromen en behoeften tussen bedrijven onderling en met organisaties daarbuiten. Dat kan resulteren in eenvoudige oplossingen en kostenbesparingen.
- Breng je eigen reststromen en behoeften als gemeente in kaart. Ook dat levert waardevolle ideeën op. Het introduceren van 'circulair aankopen' is de volgende stap.
- Stap als gemeentebestuur mee in de Limburgse complementaire munt: de LimBU. Die belooft de gemeenschapszin en het duurzame gedrag van je inwoners. Schakel daarbij de eigen sportinfrastructuur, culturele instellingen en dienstverlening in. Ook lokale handelaars, landbouwers, verenigingen en scholen varen er wel bij.
- Stimuleer de opstart van Repair Cafés. Bezoekers nemen kapotte spullen of kleding mee en herstellen ze met een deskundige. Gereedschap en materiaal is aanwezig. De provincie heeft een subsidiereglement voor de opstart van nieuwe initiatieven. Met je gemeente kun je het Repair Café promotioneel, logistiek en/of structureel ondersteunen.

STERK STAALTJE!

Hartenboer organiseert de verkoop van lokale, seizoensgebonden voeding aan plaatselijke abonnees. Je gemeente kan één of meer afhaalpunten helpen opzetten of faciliteren. Zo bestrijd je een hoge CO₂-uitstoot door verre transporten en verwarmde serres. En breng je tegelijk gezonde en lokale voeding dichterbij je bevolking.

TIP! Een dergelijk aanbod voor eigen personeel of in de cafetaria is ook een mogelijkheid. En waarom het aanbod niet uitbreiden met andere streekproducten?

Bij wie kan ik terecht?

Beleidsplannen rond milieu en natuur opzetten en uitvoeren? Provincie Limburg ondersteunt je graag.

Kijk vooraf zeker eens goed rond bij andere diensten of partners. Zij kunnen wellicht ook baat hebben bij een gezamenlijke aanpak en zijn van harte welkom om mee te denken en te doen. Efficiënt, leerzaam en doeltreffend!

Provinciale dienst Milieu en Natuur

- Algemeen contactadres: mina@limburg.be
- Aanspreekpunten voor gemeenten
Hanne Keunen: 011 23 83 61, hanne.keunen@limburg.be
Ilse Van Aelst: 011 23 83 69, ilse.vanaelst@limburg.be

Provinciaal Natuurcentrum

- Algemeen contactadres: 011 26 54 50, pnc@limburg.be

Regionale Landschappen Limburg

- Neem contact op met het Regionaal Landschap van jouw regio
- Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren: 011 31 38 98, info@rlh.be
  - Regionaal Landschap Lage Kempen: 011 78 52 59, info@rlk.be
  - Regionaal Landschap Kempen en Maasland: 089 65 56 65, info@rlkm.be

Duurzaam Bouwen Limburg

- Dubolimburg: 011 39 75 75, info@dubolimburg.be

Centrum Duurzaam Groen

- Centrum Duurzaam Groen: 089 44 90 25, info@centrumduurzaamgroen.be

Provinciale dienst Water en Domeinen

- Algemeen contactadres: 011 23 73 05, water@limburg.be

Provinciale dienst Mobiliteit

- Algemeen contactadres: 011 23 83 40, mobiliteit@limburg.be

COLOFON

De deputatie van de Limburgse provincieraad

- Gouverneur-voorzitter Herman Reynders, gedeputeerden Frank Smeets, Ludwig Vandenhove, Igor Philtjens, Jean-Paul Peuskens, Inge Moors, provinciegriffier Renata Camps.

Verantwoordelijk uitgever

- Patrick Boucneau, provincie Limburg, Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt

Concept en samenstelling

- dienst Milieu en Natuur, Provinciaal Natuurcentrum provincie Limburg

Met dank voor de input van alle partners

Redactie

- www.zinnig.be

Vormgeving

- Luc Schreurs (Blikvoer)

Wettelijk depotnummer

- D/2018/5.857/04

